

Svar på samråd rörande detaljplan för Fastigheten Norrtorp 5:3 och del av Norrtorp 5:1

Bakgrund och syfte

Denna skrivelse är ett svar på samrådet för det detaljplaneärende som avser ge möjlighet till utbyggnad av Fortum Waste Solutions AB:s verksamhet i Kvarntorp. Syftet med skrivelsen är att ge de närboendes syn på planärendet.

Inledningsvis vill vi påpeka att karaktären på den avfallshantering som bedrivs på Fortum Waste Solutions anläggning i Kvarntorp gör att planärendet är av betydande intresse för allmänheten i hela regionen och även kan medföra en stor miljöpåverkan. Exempelvis kan giftig brandrök nå de centrala delarna av Örebro på mindre än 30 minuter redan vid en vindhastighet på måttliga 10 m/s. Vidare finns risk för utsläpp av kemikalier och läckage av lakvatten från deponier som också har potentiell regional påverkan.

Vi menar att detta planärende därmed uppfyller kriterierna i PBL 5 kap. 7 § för utökat planförfarande och yrkar på att detta och eventuella framtida planärenden som berör avfallshanteringen i Kvarntorp ska hanteras med utökat planförfarande och omfatta Örebro kommun, Hallsbergs kommun, Lekebergs kommun och Askersunds kommun, Länsstyrelsen i Örebro län samt de boende inom en radie av minst 30 km från anläggningen.

Inledning

All brandrök innehåller giftiga ämnen. Vissa material innehåller ämnen som gör att det krävs särskild rökgasrening för att få elda det. Några få material är så hälsofarliga måste transporteras till specialiserade anläggningar som avfallsanläggningen i Kvarntorp. Dit hör så kallat ASR (automotive shredder residue) även kallat "carfluff" som är de malda, eller flisade, icke-metalliska resterna från skrotade bilar. Det består en blandning av krossat glas, gummi, motorvätskor (oljor, kylarvätska, hydraulvätska, bromsvätska etc.) och olika plaster. När carfluff eldas frigörs tungmetaller och dioxiner. Det handlar alltså om en mycket giftig rök. Ett känt faktum är att flishögar med carfluff har hög risk för självantändning. Vid självantändning sprids den giftiga röken för vinden med negativa miljö- och hälsoeffekter som följd. Därför regleras hanteringen i Miljöbalken och vi låter vi bara specialister med rätt kompetens, rutiner och utrustning hantera carfluff - specialister som Fortum Waste Solution AB (nedan kallat företaget).

Våra rättigheter

Vi som närmaste grannar, såväl som ni som arbetar i samhällsbyggnadsförvaltningen, bor själva och har barn, släktingar och vänner som bor inom riskområdet. Vi skyddas alla av miljöbalken som ska säkerställa att "nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö". Miljöbalken ska tillämpas så att "människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan."

Utdrag ur Miljöbalk (1998:808), 1 kap. 1 §

Det innebär att vi har ett lagstadgat skydd mot att företag som vi har anförtrott med ansvaret att hantera miljöfarligt avfall täcker in våra samhällen i cancerframkallande rök. Skulle det inte gå att förena ansvarsfull hantering av farligt avfall med tillräcklig lönsamhet så behöver verksamheten bedrivas i annan form. Att prioritera ner säkerheten på bekostnad av människors hälsa är inte ett alternativ.

Branden 2016

Den 16 oktober 2016 självantänder en flishög med carfluff på företagets anläggning i Kvarntorp. Giftig rök väller ut i riktning mot Hällabrottet och brandkåren rycker ut och släcker efter att en förbipasserande granne uppmärksammat Fortum på att det brinner på deras anläggningen.

Vilka hälsoeffekter detta får för de människor och djur som andades in röken kan vi bara gissa oss till och vi kan förstå att mycket föll ned på marken och hamnade i kretsloppet.

Vi kan också förstå att de finska ägarna från sitt ägarperspektiv ställde sig följande frågor:

- Hur stort kommer detta bli i svensk media och hur mycket kommer varumärket Fortum att skadas?
- Vad blir våra rättegångskostnader och kostnaden för stämningar?
- Hur mycket kommer vinstmarginalen för driftbolaget Fortum Waste Solutions AB att sjunka som en följd av en höjd säkerhetsnivå?
- Riskerar vi att förlora uppdraget att driva Kvarntorps avfallsanläggning?

Det faktiska utfallet måste ha varit ägarnas best-case scenario; Händelsen blev inte särskilt stor i svensk media, det blev inget åtal om miljöbrott och inga stämningsansökningar. Påverkan på varumärket Fortum blev alltså minimal. Företaget fick även fortsatt förtroende att driva anläggningen vidare. Branden 2016 fick därmed inga konsekvenser som skapade ett ekonomiskt incitament att höja säkerheten på anläggningen.

Branden 2018

Den 15 juni 2018 har företaget haft 1 år och 8 månader på sig att införa, utvärdera och justera sina säkerhetsrutiner. Då inträffar följande:

- företaget har en mycket omfattande flishög med carfluff på området – precis som 2016
- temperaturen stiger i flishögen som är på väg att självantända – precis som 2016
- företaget upptäcker inte att flishögen är på väg att självantända och avvärjer inte branden – precis som 2016
- flishögen börjar brinna men det dröjer innan företaget upptäcker branden – precis som 2016
- branden sprider sig till ett tält med batterier
- branden sprider sig till en hög med ”träflis” – med hög sannolikhet är detta kreosotimpregnerat trä från slipers och/eller telefonstolpar
- den sena upptäckten av branden, storleken på flishögen med carfluff (30 meter lång, 4 meter hög), bristen på lämpningsytor, den otillräckliga tillgången på släckningsvatten gör att branden pågår i hela 10 timmar
- invallningarna räcker inte till och en okänd mängd förorenat släckvatten rinner ut från området

Vi grannar observerade rökpelaren från branden 15-20 minuter innan larmet från Fortum kom in till SOS kl 15:59. Det medför att branden hann få stor spridning innan brandkåren var på plats och släckningsinsatsen kunde påbörjas, vilket fick stor påverkan på händelseförloppet.

Under de 10 timmar denna brand pågår för vinden den giftiga röken ut över landskapet i riktning först mot Åkerby, norra Pålshoda och vidare. När vinden vrider till nordostlig riktning förs röken mot Sköllersta tätort, Kvismarens Naturreservat och vidare. Vilka konsekvenser detta kommer att få för frekvensen av cancersjukdomar hos barnen i Åkerby, Pålshoda och Sköllersta och hur många kvinnor som kommer att föda barn med olika fosterskador under de kommande åren som en följd av detta vet vi inte.

Slutsatser av bränderna

En verksamhet som yrkesmässigt hanterar giftigt avfall som tenderar att självantända behöver självklart klara av att:

- upptäcka att en självantändning är nära förestående
- avvärja självantändning
- förvara brandfarlig materiel väl åtskilt
- upptäcka en eventuell brand omedelbart när den uppstår

Inget av detta klarade företaget i oktober 2016 vilket var en allvarlig säkerhetsbrist i verksamheten. Att samma säkerhetsbrister fortfarande finns kvar i juni 2018 visar på något ännu allvarligare – att företaget saknar ett fungerande systematiskt säkerhetsarbete.

Detta väcker allvarliga frågor kring vilken säkerhetsnivå företaget har på övriga, mindre synliga, områden än brand.

Säkerhetskultur

Säkerhetskulturen är de gemensamma värderingar, attityder och beteenden hos de individer och grupper som tillsammans sätter säkerhetsnivån i en verksamhet. Säkerhetskulturen styr t.ex. vad de nyanställda får lära sig från sina kollegor när det gäller beteenden i säkerhetsfrågor – den sitter i väggarna: vad har vi för säkerhetsavstånd mellan brandfarliga materiel, hur viktigt är det att hålla koll på temperaturen i fliishögar, hur noga är det att lakvatten inte läcker ut, vad gör vi om vi upptäcker en säkerhetsbrist någonstans osv.

När vi ställer frågor om branden 2018 och säkerhetsnivån i verksamheten till företagets medarbetare så är ett återkommande inslag en rädsla för att berätta vad man vet. Det tyder på en osund säkerhetskultur där det är accepterat att bryta mot miljö- och säkerhetsbestämmelser och där mörkläggnings av fakta blir en nödvändig följd.

Vi vill se att avfallshanteringen i Kvarntorp blir en arbetsplats med en god säkerhetskultur där medarbetarna kan känna stolthet över säkerhetsnivån och slippa känna oro för att människors hälsa och miljön förstörs av verksamheten på deras arbetsplats. Att förändra säkerhetskulturen handlar om att förändra normer och personers och gruppers beteenden – det tar tid.

Krav på förändrad tillsyn

Tillsyn som baseras på egenkontroll förutsätter ett väl fungerande systematiskt säkerhetsarbete i den kontrollerade verksamheten. Då det varken finns en god säkerhetskultur eller ett fungerande systematiskt säkerhetsarbete menar vi att tillsynsmyndigheten omgående behöver överta ansvaret för säkerhetsarbetet till dess en god säkerhetsnivå har uppnåtts. Vi vill särskilt betona vikten av att:

- tillsynsmyndigheten genomför oregelbundna och oannonserade tillsynsbesök på anläggningen och att de har tillgång till relevant kompetens för att bedöma såväl brand- och övriga miljörisker som är förknippade med verksamheten
- tillsynsmyndigheterna löpande tar prover för att säkerställa att gifter, t.ex. PFAS-ämnen, inte läcker ut från området

Krav på klargöranden och åtgärder

Med hänvisning till ovanstående yrkar vi på detaljplaneärendet bordläggs tills följande är uppfyllt:

- att en rättslig prövning har klargjort huruvida ett miljöbrott begicks i samband med branden på Fortum Waste Solution AB:s anläggning i Kvarntorp den 15 juni 2018
- att miljö- och hälsokonsekvenserna av bränderna 2016 och 2018 har utretts och dokumenterats så att de som eventuellt drabbas av långsiktiga hälsoeffekter får lättare att begära ersättning. Utredningen behöver besvara:
 - o Vilken mängd carfluff, batterier, kreosotimpregnerat trä, kabel, hydraulslang och annat brann upp och vilka hälso- och miljöfarliga ämnen släpptes ut till följd av detta?
 - o Vilka är direkt berörda med tanke på vindriktning och vindhastighet under tiden bränderna pågick? Branden 2018 pågick i 10 timmar.
 - o Vilka hälsorisker medför dessa utsläpp på kort och lång tid för de berörda?
 - o Vilka miljörisker medför dessa utsläpp, inklusive släckvattnet som läckte ut från området vid branden 2018, för nuvarande och kommande generationer?
- att en god säkerhetsnivå har uppnåtts i hela verksamheten och tillsynsmyndigheten kan intyga att det systematiska säkerhetsarbetet fungerar väl
 - o att verksamhetsutövaren kan visa för berörda myndigheter, såväl som för alla i riskområdet, att de har skaffat sig förmåga att i praktiken upptäcka och avvärja brand samt att de har rutiner för förvaring av brandfarliga material som eliminerar spridningsrisken
- att kraven på den befintliga verksamheten skärps när det gäller förmågan att förhindra att släckningsvatten läcker ut från området
- att kraven på den befintliga verksamheten skärps när det gäller förmågan att förhindra att lakvatten läcker ut från anläggningen vid kraftig nederbörd med anledning av den ökade frekvensen av extremväder med stora nederbördsmängder under kort tid
- att bullerstörningarna åtgärdas - bullret från anläggningens verksamhet upplevs som ett problem av närboende. Ett flertal klagomål har under de senaste åren lämnats in och diarieförts av Kumla kommun.

Frågor om långsiktigt ansvar för deponier

Vi har även identifierat några frågeställningar kopplat till de långsiktiga konsekvenserna av verksamheten som vi bedömer är angelägna för kommuninvånarna att få besvarade för att undvika att vi bygger ännu än Kvarntorpshög:

- Hur påverkas det långsiktiga ansvar som verksamhetsutövaren har för deponier under efterbehandlingsfasen (30 år eller längre) om ägarna väljer att sälja Fortum Waste Solution AB?
- Finns det någon samtyckesklausul i bolagsordningen för Fortum Waste Solution AB som ger kommunen möjlighet att hindra det finska ägarbolaget Ekokem OYE från att sälja sitt innehav i Fortum Waste Solutions AB till en aktör som saknar medel och möjlighet att överta det långsiktiga ansvaret för deponierna?
- Vilka krav ställs på dokumentation avseende deponiernas innehåll för att säkerställa att de långsiktiga miljöriskerna och kostnaderna blir transparenta och förutsägbara för Kumla kommun?

Utökning av verksamheten

Bristerna i företagets säkerhetsarbete innebär att det saknas förutsättningar för att en utökning av verksamheten ska kunna diskuteras.

Vi menar att en utökning av verksamheten kan diskuteras först när ovanstående frågeställningar och krav är hanterade på ett tillfredsställande sätt och verksamhetsutövaren har bevisat sin förmåga att bedriva verksamheten på ett sätt som inte utsätter omgivningen för hälsofaror eller miljörisker under en sammanhängande period av minst 5 år.

Det vi då kommer att fråga efter är fackmannamässigt utförda konsekvensutredningar som visar att verksamhetens förändring och utökning är förenlig med att "nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö". Det vi hittills har identifierat är att det behöver säkerställas att förändringen och utökningen:

- Inte medför en ökad brandrisk
- Inte medför ökad risk för läckage av lakvatten från deponier till omgivande grundvattenlager, vattendrag eller sjöar
- Inte medför en ökad vattenförbrukning som riskerar att äventyra vattenförsörjningen i närområdet eller angränsande områden om kommunala vattentäkter kommer att belastas. Här behöver särskild hänsyn tas till de långsiktiga riskerna med sjunkande grundvattennivåer till följd av förändringar i klimatet.
- Inte medför en ökad vattenförbrukning som riskerar att exponera en blottad skifferhorisont i de fall ett ökat vattenuttag sker från Söderhavet eller annat vatten med skifferhorisont under vattenlinjen.
- Inte medför bullerstörningar eller luktstörningar för närboende